

SZEMLE

RÉFI ATTILA

CSÁSZÁRI-KIRÁLYI KARABÉLYOS ÉS VÉRTES TÖRZSTISZTEK A FRANCIA HÁBORÚK IDEJÉN (1792–1815)

(Életrajzi lexikon I. kötet A-H. Jókai Mór Városi Könyvtár Pápa, 2015. 130 o.
ISBN 978-963-9818-35-4; II. kötet L-Z. Pápa, 2018. 182 o. ISBN 978-963-9818-50-7)

Réfi Attila 2014-ben jelentette meg huszár törzstiszti archontológiáját,¹ amit a karabélyos és vértés csapatnem törzstiszti enumerációjának első része követett,² de kényszerítő pályázati okokból ezután a császári-királyi ulánus törzstiszteket állította elénk.³ Ezért üdvözölhetjük most a második részt a hátramaradt bajtársak felzárkóztatásával, mivel együtt célszerű bemutatni őket.

A szerző két, eltérő jelentőségű és súlyú, de egyaránt a császári-királyi elit lovassághoz számító, Magyarországon kevésbé ismert nehézlovas csapatnem törzstiszteit mutatja be a francia forradalmi és a napóleoni háborúk időszakára vonatkozóan, életrajzi lexikon formájában.

A páncélos lovagok utódaiként a vértések a császárinak, majd 1745-től császári-királynak nevezett Habsburg-haderő egyik meghatározó csapatnemét alkották a XVII. század elejétől egészen a XIX. század második feléig. A lovasított lövésznak számító karabélyosok noha csupán rövid életű, átmeneti csapatnemnek bizonyultak a XVIII. század második felében, történetük nagymértékben összefonódott a vértesekével, s együttes bemutatásukat a két csapatnem tisztikara közötti jelentős átfedés is indokolja.

A lexikon a szükséges történeti és szervezeti áttekintést nem mellőzve, az említett csapatnemek felső vezetését alkotó törzstiszti karok vizsgálatára terjed ki. Ennek során mindazon személy vizsgálatra került, aki 1792 és 1815 között ezen ezredek valamelyikében törzstiszti rangfokozatban szolgált, függetlenül annak időtartamától.

A leszűkítést az is indokolja, hogy míg az adott csapattestek (ezredek) legénységét általában meghatározott területekről egészítették ki, így azok többé-kevésbé megfeleltek az ottani lakosság etnikai összetételének, addig a tisztikar esetében a kép jóval vegyesebb volt, ők ugyanis a Monarchia különböző tartományaiából, sőt a Monarchián túlról is érkezhettek. Ily módon jóval változatosabb, heterogénebb csoportot alkottak. Nevesítésük során nemzetiségi, vallási, társadalmi viszonyaikra, illetve a katonai pályafutás révén történő társadalmi felemelkedésükre vonatkozóan is átfogó képet kaphatunk.

¹ Réfi Attila: A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815) (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Nádasy Ferenc Múzeum.) Budapest–Sárosvár, 2014.)

² Réfi Attila: Császári-királyi karabélyos és vértés törzstisztek a francia háborúk idején (1792–1815). Életrajzi lexikon I. k. A-H (Jókai Mór Városi Könyvtár) Pápa, 2015.

³ Réfi Attila: A császári-királyi ulánuszerekek törzstisztejei a francia háborúk idején (1792–1815). Életrajzi lexikon (Jókai Mór Városi Könyvtár) Pápa, 2016.

Bár a vértés- és a karabélyosezredek legénységének hadkiegészítése az osztrák–német örökös tartományokból és a Vencel-korona országaiból történt, származásilag összetett tisztikarukban jó néhány magyarországi származású személy is szolgálatot teljesített. Nem utolsósorban pedig gyakran állomásoztatták őket a magyar korona országaiban, így sok esetben szoros kötődés jött létre, illetve erőteljes kulturális transzfer zajlott le a tisztikar, valamint a helyi társadalom között. Gyakran választottak például magyar feleséget, de adott esetben idegen származású, nőtlen tisztiek is letelepedtek hazánkban katonai szolgálattuk lezárultával. Így nem meglepő, hogy sokan nyertek közülük magyar honosságot, úgynevezett indigenátust is. Helyenként magyar vonatkozású kultúrtörténeti adalékokkal is találkozhatunk, mint például Johann Kaspar Danzer őrnagy esetében, aki katonai szolgálattán túl a magyarországi gyorsírás megalapozója is volt.

Az első kötet „A”-tól „H”-ig 80 fő életrajzát tartalmazza. A második kötetben „I”, illetve „J” betűs személyek hiányában, a „K” kezdőbetűs családnevüektől a „Z” betűsekig további 124 törzstiszt pályafutását dolgozza fel a szerző. Mivel kutatásai során négy, az első részbe tartozó személy előkerült, őket kiegészítő fejezetben ismerhetjük meg. Összességében tehát a tárgyalt időszakban 208 fő közül 24 szolgált karabélyos törzstisztként, vértesként pedig 124. Közülük tízen mindkét csapatnemet megírták.

Az egyes életrajzok felépítése lehetőség szerint a következő struktúrát követi (amitől helyenként, főként az adatok hiánya miatt lehetnek kisebb eltérések): név (több keresztnév esetén, amennyiben ismert, aláhúzással van jelölve a ténylegesen használt); zárójelben a pályafutás során elért legmagasabb rangfokozat; születés ideje, helye – halálozás ideje, helye; társadalmi, nemzetiségi, vallási hovatartozás; a katonai pályafutás többnyire adatszerű ismertetése, amelynek során bemutatásra kerül a katonai szolgálat kezdetének ideje és helye, majd a pályafutás legfontosabb állomásai, vagyis az egyes rangfokozatok megszerzésének, illetve amennyiben ismert, akkor az erről szóló rendelet(ek)nek az időpontja és a szolgálatteljesítés mindenkor helye; a katonai pályafutás lezárásának időpontja és módja; egyéb, az esetleges ezredtulajdonosságra, elszenvedett hadifogságra, kitüntetésekre, címekre vonatkozó megjegyzések; a katonai kitüntetések sorában, ha van, akkor első helyen kerül említésre a Mária Terézia Katonai Rend elnyerésének időpontja, továbbá esetenként megszerzésének körülményei; más nem katonai jellegű elismerés(ek), esetleges rangemelés(ek), honosítás; családi állapot, valamint ha ismert, akkor a feleség(ek) és a gyerekek neve, illetve utóbbiak száma.

Noha csak kevés esetben állnak rendelkezésre adatok, ezek kiegészíthetik még az egyes törzstisztek családi hátterére, a szülőkre és ritkán a tanulmányokra vonatkozó ismereteinket.

Az egyes életrajzokban a különböző harccselekményekben (háborúkban, csatákban) való részvételre a szerző csak indokolt esetben utal részben forrástermészetű és terjedelmi okokból, másrészt a törzstiszti karok tagjainak kariertörténeti, társadalmi, szociológiai hátterének bemutatása volt a cél, s nem a heroizálás. Réfi Attila józan megfontolásból ebben a munkájában sem szolgál származási és mobilitási statisztikai elemzésekkel, mivel ezek a nem jelentős magyar részarányt (mintegy 9 fő) képviselő karabélyos és vértés törzstisztek esetében irrelevánsak lennének.

A köteteket igényes és impozáns forrás- és irodalomjegyzék zárja, igazolva, hogy ismét megbízható, a korszak kutatói, de az értő közönség számára is megkerülhetetlen adattárat kaphattunk kezünkbe, mellyel Réfi Attila eredeti szándékainak megfelelően kiteljesítette és trilógiává bővítette nagy vállalkozását.

Lenkefi Ferenc

ÁGYÚCSŐ ÉS PUSKAPOR

Bodor Ferenc, a 48-as csíki ágyúöntő és löporgyártó

*(Sajtó alá rendezte Pál-Antal Sándor. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2017. 332 o.
ISBN 978-606-8861-08-1)*

Kevés hálásabb téma van az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc története kapcsán, mint Erdély, és azon belül is a Székelyföld önvédelmi küzdelmének bemutatása. Míg azonban a Háromszék harca és Gábor Áron tevékenysége mára már elég jól ismert, addig a Csíkszék és Bodor Ferenc működése jobbára az ismeretlenség homályába burkolózik. Ezen változtat most ez a tanulmánykötet, amelynek írásait Pál-Antal Sándor rendezte sajtó alá. Ahogy a bevezetőben az erdélyi történész is megjegyzi, a kötettel egy méltatlanul elfelejtett személyre, Bodor Ferencre, a balánbányai rézbánya üzemvezetőjére akarták ráirányítani a figyelmet, akinek 1848 novemberében kulcsszerepe volt Gábor Áron első három ágyújának az elkészítésében. 1849 tavaszán Csíkmadarason löporgyárat hozott létre, amely jelentős részben biztosította a székelyföldi hadosztály lőszerellátását a nyári hadjáratban. A szabadságharc leverése után azonban méltatlanul elfeledték, érdemeit pedig utóbb letagadták, hogy Gábor Áron kultusza annál fényesebben ragyoghasson. Az újabb kutatások eredményeként azonban most lehetőség nyílt Bodor 1848–1849-es tevékenységének feltárására és érdemeinek legalább utólagos elismerésére.

A kötet első tanulmánya a csíkszéki forradalmi eseményeket mutatja be 1848 tavaszán és nyarán. Az írást jegyző Pál-Antal Sándor előbb vázolja, milyen kép is alakult ki a magyar történetírásban a terület '48-as szerepéről, majd részletesen ismerteti a korban egy törvényhatóságnak számító Csík-, Gyergyó- és Kászon székely székek földrajzi elhelyezkedését, településszerkezetét, népességét és bonyolult társadalmi viszonyait. A lakosság 66–67%-át ugyanis az 1764-ben létrehozott cs. kir. határőri szervezetben, a csíkszeredai központú 14. (1. székely) határőr- gyalogezredben, illetve a 11. (Székely) huszárezred 1. őrnagyi osztályában szolgáló székelyek tették ki, így döntő fontosságú volt, hogy e jelentős katonai erővel bíró réteg támogatását kinek sikerül végül elnyernie. Pál-Antal Sándor részletesen bemutatja a '48-as reformokat támogató, a nemesi, értelmiségi, papi és a felszabaduló jobbágyi réteg támogatását élvező polgári vezetés, illetve a változásoktól jobbára elhatárolódó, többnyire idegen nemzetiségű katonatiszti kar küzdelmét a szék és a határőrök irányítása felett 1848. március végétől egészen augusztus közepéig. Végül megállapítja, hogy ebben az időszakban, ha nehézségek árán is, de a polgári vezetésnek általában sikerült érvényesítenie az akaratát.

A következő tanulmány Háromszék önvédelmi harcának előzményeit ismerteti 1848. október–novemberében. Süli Attila írásában előbb röviden bemutatja az eseményekről a történetírásban kialakult álláspontot, majd 1848. szeptember végétől egészen november végéig ábrázolja a székben történeteket. Cikkéből kiderül, hogy Háromszék vezetése már a román lázadás kezdetét jelentő harmadik balázsfalvi nemzetgyűlés végétől (1848. szept-